

วิจารณ์หนังสือ : Book Review

นิติศาสตร์แนวพุทธ*

Buddhist Law

ผู้เขียน: พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

Author: Phra Prom Kunaporn (P.A. Payutto)

พระมหา นำเกียรติ วิสุทฺโธ (ทองทวี), พระมหา มิตร ฐิตปัญโญ (วันยาว)¹ และวิชชัย แสนมี²

Phramaha Namkriat Visutdho (Thongtawee), Phramaha Mit Thitapanyo (Wanyao) and Wichain Sanmee

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น¹

มหาวิทยาลัยขอนแก่น²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

Khon Kaen University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: mahanoy13@hotmail.com

1. บทนำ

หนังสือเรื่อง นิติศาสตร์แนวพุทธ พิมพ์ครั้งแรกโดยสถาบันกฎหมายอาญาสำนักงานอัยการสูงสุดในเดือนธันวาคม 2539 เป็นที่รู้จักกันดีทั่วไปในนามปากกา “ป.อ. ปยุตฺโต” ขณะที่แต่งหนังสือเรื่อง นิติศาสตร์แนวพุทธ ได้นำความสำคัญเกี่ยวกับเครื่องมือสำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจาของคนในสังคมให้เรียบร้อยดีงามเป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกันอยู่ร่วมกันด้วยความสุขไม่กระทบกระทั่งซึ่งกันและกันให้ห่างไกลจากความชั่วทั้งหลายการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่าถ้าขาดระเบียบวินัยต่างคนต่างทำตามอำเภอใจความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้นไม่มีความสงบสุขการงานที่ทำก็จะ

เสียผลประโยชน์

สำหรับหนังสือเล่มนี้ มีเนื้อหาที่ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับนิติศาสตร์แนวพุทธภายในเล่มเป็นหนังสือที่สนใจที่ชาวพุทธทุกคนควรอ่านและศึกษาให้เข้าใจ ดังนั้น ผู้วิจารณ์จึงมีความประสงค์ที่เลือกวิจารณ์หนังสือเรื่องนี้ เพื่อศึกษามุมมองของผู้เขียน ในหนังสือเรื่อง นิติศาสตร์แนวพุทธ ซึ่งเป็นผลงานที่ผู้เขียนได้ปาฐกถาพิเศษสำนักงานอัยการสูงสุดเมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2539 (Phra Prom Kunaporn (P.A. Payutto), 2007) มุ่งให้เข้าใจง่าย และเพื่อวิจารณ์เนื้อหาสาระ ให้เห็นถึงคุณค่าของหนังสือในด้านต่างๆ ทั้งด้านโครงสร้างและการอธิบายเนื้อหาสาระของหนังสือสำหรับ

*ได้รับบทความ: 27 มีนาคม 2562; แก้ไขบทความ: 22 มีนาคม 2563; ตอรับตีพิมพ์: 22 มิถุนายน 2563

Received: March 27, 2019; Revised: March 22, 2020; Accepted: June 22, 2020

ผู้อ่านใช้เป็นคู่มือแห่งการดำเนินชีวิตและนำมาประยุกต์ใช้ ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันนี้

2. โครงสร้างและเนื้อหาของหนังสือ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ท่านได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเรื่อง นิติศาสตร์แนวพุทธ โดยแบ่ง เป็น 3 หัวข้อ ได้แก่ 1) หลักการพื้นฐาน 2) หลักแห่งปฏิบัติการ และ 3) บทส่งท้ายมองอดีตถึงปัจจุบันเพื่อสร้างสรรค์อนาคต สำหรับหนังสือเล่มนี้มีการเรียงหัวข้อที่น่าสนใจ ซึ่งเป็นการเรียงหัวข้อให้เห็นถึงความสำคัญของแต่ละขั้นตอนในการที่สามารถนำไปปฏิบัติจริง

3. เนื้อหาการวิจารณ์

1. หลักการพื้นฐาน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้อธิบายนำเสนอเรื่อง นิติศาสตร์ โดยเริ่มจากความเป็นมาของคำว่า นิติศาสตร์ แปลว่า วิชากฎหมายแต่ที่จริงคำนี้มาจากภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาของประเทศอินเดียที่มีอารยธรรมเก่าแก่แต่โบราณนิติศาสตร์เป็นถ้อยคำทางวิชาการของประเทศอินเดีย ซึ่งสมัยก่อนเรียกว่าชมพูทวีปถ้าดูตามศัพท์นิติศาสตร์ตามความหมายที่ใช้ในประเทศอินเดีย จะเป็นวิชาทางด้าน politics คือ วิชาด้านรัฐศาสตร์รวมเรียกว่าธรรมศาสตร์ เป็นวิชาที่ว่าด้วยหลักการและข้อปฏิบัติต่างๆ เริ่มตั้งแต่การเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันแนวทางความประพฤติขนบธรรมเนียมประเพณีและกฎเกณฑ์ต่างๆ ในทางสังคมซึ่งเป็นสิ่งที่แนบสนิทอยู่กับศาสนาหรือพูดง่ายๆ ว่า มาจากข้อกำหนดในศาสนาพราหมณ์ ส่วนนิติศาสตร์ตาม

ความหมายทางวิชาการของชมพูทวีปหมายถึงวิชาการเมืองการปกครองหรือการจัดตั้งกิจการบ้านเมือง เริ่มแต่เรื่องอำนาจหน้าที่และคุณสมบัติของราชาคือ ผู้ปกครอง การแต่งตั้งอำมาตย์ข้าราชการ การจัดการบ้านเมืองให้อุดมสมบูรณ์การทูต การสงคราม ยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์ต่างๆ การสงบศึก และสันติภาพ ฯลฯ ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์กฎกติกาและคำแนะนำสั่งสอนแก่ผู้ทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองตรงกับที่ไทยเราเรียกว่ารัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ตามความหมายนี้คัมภีร์ของพราหมณ์เช่นมหาภารตะก็บอกว่า เป็นศาสตร์ที่พระพรหมเป็นเจ้าของ

ดังนั้น จึงมีต้นกำเนิดมาพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ยังอธิบายเพิ่มเติมอีกว่า ในทางพุทธศาสนาก็มีคำว่า “นิติศาสตร์” เหมือนกันแต่ภาษาบาลีใช้คำว่านิติสตะแปลว่า คัมภีร์ว่าด้วยนิติ ได้แก่ ขัตติยธรรมดังกล่าวแล้วข้างต้น แต่นิติในทางพุทธศาสนาใช้น้อยอย่างยิ่งและความหมายไม่ได้โยงกับพระผู้เป็นเจ้าแต่อย่างใดทั้งสิ้นในทางพุทธศาสนา “นิติ” อาจใช้ในความหมายกว้างๆ หมายถึงแนวทางหรือแบบแผนความประพฤติทั่วไปหรือระบอบการดำเนินชีวิตที่ดีงาม (Phra Phrom Kunaporn (Prayut Payutto), 2007 : 2) ซึ่งมีความสอดคล้องกับ (Buddhadasa Phikku, 2003 : 22-23) นิติศาสตร์แนวพุทธเป็นการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายที่ดีและการปกครองที่ดี โดยใช้อาชญาหรือกฎหมายมาบังคับใช้ให้น้อยที่สุด ถ้าเป็นพระพุทธรูปเจ้าก็ไม่ต้องใช้เลยพระองค์จึงมีคุณสมบัติพิเศษที่ฝึกคนโดยไม่ต้องใช้อาชญาและที่จริงนั้นกฎหมายเองก็เป็นเครื่องมือฝึกคนมี

จิตสำนึกและเป็นข้อฝึกตนไม่ใช่ข้อบังคับและทำให้ดียิ่งขึ้นไปอีก จนกระทั่งว่ากฎหมายเป็นเพียงเครื่องหมายร่วมกันในข้อสมมติของสังคมเท่านั้น ซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างตามธรรมชาติทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต คำว่าธรรมมีความหมายเป็น 4 ความหมาย คือ 1) ธรรม คือ ธรรมชาติ ตามหลักของพระพุทธศาสนาไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติก่อน ดิน ก้อนหิน กรวดทราย อะไรก็ตามที่มันเป็นธรรมชาติ สูงขึ้นมาถึงสิ่งที่มีชีวิตสูงสุดมันก็คือธรรมชาติ ที่เป็นผลของการปฏิบัติ หรืออยู่ตามธรรมชาติที่เรียกว่าพระนิพพาน ก็ยังเป็นธรรมชาติ 2) ธรรม ในความหมายที่เป็นกฎของธรรมชาติ คือ สิ่งที่ยังบังคับธรรมชาติให้เป็นไปตามกฎนั้น ตัวธรรมชาติ คือ สภาวะธรรมทั้งหลาย กฎของธรรมชาตินั้น คือสิ่งที่บังคับธรรมชาติให้เป็นไป ถ้าสิ่งที่บังคับได้ก็เป็นไปตามที่บังคับที่บังคับไม่ได้ก็ยืนอยู่ สำหรับด้านทานกฎธรรมชาติ 3) ธรรม ในความหมายที่เป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ คือ ความที่มันต้องกระทำและไม่กระทำ ไม่ได้ในที่นี้หน้าที่คือ สิ่งที่ยึดถือไม่ได้ นับตั้งแต่การหากิน จนถึงเรื่องจิตใจ 4) ในความหมายที่เป็นผลที่เกิดขึ้นด้วยการปฏิบัติหน้าที่ ตามกฎของธรรมชาติ (ปฏิเวธธรรม) ซึ่งถือเป็นหลักตายตัวว่า ผลจะเกิดขึ้นตรงตามกฎของธรรมชาติเสมอไป ไม่มีใครแก้ไขได้ เช่นจะแก้ไขให้ผลของการทำดีออกมาเป็นความชั่ว ให้ผลของการทำความชั่วออกมาเป็นความดี อย่างนี้ไม่สามารถแก้ไขได้

ในทัศนะของผู้วิจารณ์เห็นว่า ถ้าเรามองในมุมของกฎหมายเป็นถือว่าเป็นเครื่องบังคับถือได้ว่าเป็นเรื่องขัดต่อความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อ

กฎหมายในระดับที่พอรับกันได้หากสังคมใดมีคนที่เต็มไปด้วยความรู้สึกว่า กฎเกณฑ์กติกาทั้งหลายในสังคมเป็นเครื่องบังคับกฎหมายหรือสังคมนั้นก็จะไม่ยั่งยืนในขณะเดียวกันก็มีมุมมองอีกด้านหนึ่งว่ากฎหมายเป็นเครื่องฝึกตน เป็นท่าทีแบบพระพุทธศาสนาที่มองว่ากฎเกณฑ์กติกาที่สร้างขึ้นมามีจุดประสงค์เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมต่อสังคมที่จะเปิดโอกาสให้มนุษย์พัฒนาความสามารถที่จะมีชีวิตที่ดีงาม

2. หลักแห่งปฏิบัติการพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้นำเสนอการนำหลักพื้นฐานไปเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติ นั้น ผู้เขียนมีการนำเสนอแนวคิดที่เชื่อว่ากฎหมายแม้จะมีความสำคัญแต่ก็ไม่เพียงพอและไม่เป็นหลักประกันว่าจะทำให้ชีวิตดีงามและสังคมมีสันติสุขได้โดยเฉพาะในสังคมประชาธิปไตยที่มีและยอมรับความแตกต่างหลากหลายของประชาชนคนจะต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยหลักการพื้นฐานและจิตใจที่เข้ากันได้เช่นไม่แบ่งแยกรังเกียจเหยียดฉันทกันด้วยเรื่องชนชั้นผิวพรรณเชื้อชาติและลัทธิศาสนา มีความเสมอภาคไม่เอารัดเอาเปรียบกันเป็นต้นสังคมจึงจะมีความมั่นคงยั่งยืนอยู่ได้ (Phra Phrom Kunaporn (Prayut Payutto), 2007 : 72) โดยต้องอาศัยหลักพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องสนับสนุนให้เกิดความสามัคคีในชุมชน เช่น หลักสาราณียธรรม 6 ประการ ได้แก่ 1) เมตตากรรม จะทำอะไรก็ทำต่อกันด้วยเมตตาใจรักหวังดี 2) เมตตาวจีกรรม จะพูดอะไรก็พูดต่อกันด้วยเมตตาพูดด้วยใจรัก 3) เมตตาโมกกรรม จะคิดอะไรก็คิดต่อกันด้วยเมตตาคิดในทางที่จะแก้ไขปัญหาในทางสมควรสมานประสานส่งเสริม 4) สาธารณโภคิตาได้

มาแบ่งกันกินใช้เรื่องการแบ่งปันลาภและเอื้อเฟื้อกันรวมถึงเรื่องการจัดสรรผลประโยชน์จึงเป็นข้อสำคัญอย่างหนึ่งในหลักการอยู่ร่วมกัน 5) สีสสามัญญตา ตั้งอยู่ในหลักความประพฤติเสมอกันคล้ายกับที่พูดว่ามีความเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมายแล้วเสมอกันทั้งหมด และ 6) ทิฐิสามัญญตา เสมอกันโดยทิวินัยหมายความว่า ยึดถือหลักการพื้นฐานและอุดมการณ์ของสังคมร่วมกัน (Phra Phrom Kunaporn (Prayut Payutto), 2007 : 74) ในขณะเดียวกันท่านพุทธทาสภิกขุ (Buddhadasa Bhikkhu, 2006 : 23) ได้อธิบายว่า วินัยเป็นพุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิตและเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบความประพฤติความเป็นอยู่ในการดำเนินชีวิตของของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในสังคมความหมายของวินัยของชาวพุทธจึงมีอยู่ 2 อย่าง คือ 1) การฝึกให้มีความประพฤติและความเป็นอยู่เป็นระเบียบแบบแผนหรือการบังคับควบคุมตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผนรวมทั้งการใช้ระเบียบแบบแผนต่างๆ เป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติความเป็นอยู่ของคนและกิจกรรมของหมู่ชน และ 2) ระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ ที่วางลงไว้เป็นหลักหรือเป็นมาตรฐานสำหรับใช้ฝึกคนหรือใช้บังคับควบคุมตนตลอดจนเป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติความเป็นอยู่ของคนและกิจการของหมู่ชนให้เรียบร้อยดังวินัยเป็นคำรวมของคำว่า ธรรมะ หรือ ธัมมะ มีความหมายว่า ประกอบอยู่ด้วยหรือเป็นระบบกฎระเบียบตามหลักพระศาสนา

ในประเด็นนี้ ผู้วิจารณ์มองว่าคนควรที่จะมองว่ากฎเกณฑ์กติกาเป็นเครื่องฝึกตน เพื่อพัฒนา

ตนเสียมาก ไม่ควรที่จะมองในภาพลบบอย่างเดียวกวามองภาพบวกด้วย ทั้งนี้ยังมีข้อที่ควรเรียนรู้ที่จะเอามาปฏิบัติด้วยจิตใจที่รู้สึกว่าจะฝึกตัวเองเพื่อก่อให้เกิดผลอันดีงามอันจะยังประโยชน์ต่อตัวผู้คน ผู้ปฏิบัติเองและสังคมโดยรวมต่อไปอีกมุมมองหนึ่งควรมองว่ากฎหมายเป็นเพียงข้อควรและระวังรู้ร่วมกัน เป็นแนวทางที่สังคมควรมีการพัฒนาทางจิตใจและปัญญาในขั้นสูงกฎเกณฑ์กติกาของสังคมนั้น มนุษย์สร้างขึ้นด้วยหลักการและเหตุผลเพื่อจะให้อยู่ร่วมกันด้วยดี และจะได้มีสภาพเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตที่ดีงามอย่างที่เรากำลังต้องการและอย่างที่ยั่งยืนควรจะเป็น

3. บทส่งท้าย มองอดีตถึงปัจจุบันเพื่อสร้างสรรค์อนาคต พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้นำเสนอแนวคิดที่เชื่อว่า สังคมควรมีการจัดการโดยมีเป้าหมายแห่งการพัฒนาคนทางนิติบัญญัติควรจะต้องก่อเกิดก็คือช่วยให้กฎหมายคณะสงฆ์เป็นไปตามหลักการของพระพุทธศาสนาหมายความว่าทำอย่างไร จะให้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และข้อบัญญัติต่างๆ เป็นสิ่กขาบทตามหลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเป็นตัวเสริมสร้างสภาพแวดล้อมระบบความสัมพันธ์และระบบสถาบันที่เกื้อหนุนให้บุคคลที่เข้ามาบวชแล้วได้รับการศึกษาที่เรียกว่าไตรสิกขา คือวินัยเป็นเรื่องของการศึกษา โดยการศึกษาและเพื่อการศึกษาที่จะเกื้อหนุนให้มนุษย์พัฒนาดนขึ้นไปสู่ความมีชีวิตที่ดีงาม และให้ขยายหลักการนี้ออกไปสู่สังคมให้กว้างขวางถ้าเห็นด้วยกับหลักการของพระพุทธศาสนาตามนิติศาสตร์แนวพุทธกฎหมายจะต้องมีแนวโน้มในการที่จะสร้างระบบสังคมจัดสรรสภาพแวดล้อม

และวางรูปแบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในทางที่จะเกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้มนุษย์เข้าถึงจุดหมายของชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้นไป เมื่อมีการพัฒนาด้านจิตใจและปัญญาภายในตัวคนทำให้คนมีความสามารถภายในที่จะควบคุมและนำพฤติกรรมของตนไปในทางที่ถูกต้องดีงาม สังคมจะต้องการกฎหมายเพียงเพื่อมาช่วยจัดสรรสภาพแวดล้อมโอกาสและบรรยากาศที่จะอุดหนุนความมั่นคงแห่งพฤติกรรมที่ต้องดีงามนั้น แต่ถ้าจิตใจและปัญญาไม่ได้รับการพัฒนาคนไม่มีความสามารถภายในที่จะควบคุมและนำทางพฤติกรรมของตนให้ถูกต้องก็จะต้องเพิ่มมาตรการควบคุมจากภายนอก ด้วยการบัญญัติกฎหมายมาบังคับควบคุมคนมากขึ้นๆ พร้อมทั้งลงโทษหนักหนารุนแรงขึ้นๆ จนในที่สุดกฎหมายก็จะหมดความหมายสังคมก็จะเสื่อมสลายและชีวิตก็จะไม่อาจบรรลุจุดหมายแห่งประโยชน์สุขและอิสรภาพที่แท้จริง (Bunthiriruwat, 2000)

อย่างไรก็ตาม ด้วยปัญญาที่เชื่อมโยงกฎหมายของมนุษย์เข้ากับกฎแห่งธรรมชาติได้และจัดวางกฎหมายที่เป็นกฎหมายของมนุษย์ให้เป็นเครื่องเกื้อหนุนผลที่มุ่งหมายแท้จริง ตามกฎหมายให้กฎหมายและการปกครองเป็นเครื่องรองรับและเชิดชูธรรมตั้งอยู่บนฐานแห่งธรรมและมีจุดหมาย เพื่อธรรมพร้อมทั้งจัดตั้งวางระบบแบบแผนที่เอื้อโอกาสให้คนพัฒนาตนให้สามารถได้รับประโยชน์สูงสุดจากความจริงแท้คือ ธรรมนั้นด้วยปรีชาญาณ และปฏิบัติการเช่นนี้ นิติศาสตร์ก็จะช่วยชีวิตมนุษย์ช่วยสังคมและช่วยโลกได้ (Phra Phrom Kunaporn (Prayut Payutto), 2007 :

132) ในขณะเดียวกัน นิติศาสตร์แนวพุทธเป็นแนวคิดเป็นความสัมพันธ์ระหว่างธรรมะกับวินัย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ามันเป็นหน้าที่หรือไม่ ก็เป็นการปฏิบัติธรรม ที่ว่าอย่างก็เพราะว่ามันเป็นหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้ถูกต้องตามหลักธรรมชาติที่ควรทำ ควรมองไปที่กฎของธรรมชาติว่า ทั้งคนทั้งสัตว์นั้นมันคือ ธรรม ในความหมายนี้หมายถึงตัวธรรมชาติ เมื่อเป็นตัวธรรมชาติ มันก็หนีกฎธรรมชาติไม่พ้น เป็นการจัดระบบการจัดการหรือการกระทำเพื่อคนจำนวนมากจะอยู่กันโดยปราศจากปัญหาโดยไม่ต้องใช้อาญา (Buddhadasa Bhikkhu, 2006 : 141)

ในทัศนะของผู้วิจารณ์เห็นว่าท่านเจ้าคุณได้แสดงความเห็นไว้อย่างน่าสนใจ ท่านมองว่าแนวทางในการบัญญัติกฎหมายในสังคมมนุษย์มี 2 แนวทาง คือประการแรกในระบบสังคมที่มีการปกครองเป็นจุดหมายในตัว ประการที่สองในระบบสังคมที่ถือคิดว่าการปกครองเป็นการสร้างสังคมที่ดีขึ้นมาเพื่อเป็นสภาพที่เอื้อให้มนุษย์ได้พัฒนาตนเข้าสู่ชีวิตที่ดีงามการบัญญัติกฎหมายก็จะเน้นการศึกษาเน้นการสร้างและส่งเสริมคนดีมากกว่าการพยายามกำจัดคนชั่ว อย่างไรก็ตาม การที่ท่านอย่างนี้ก็คงเป็นเพราะว่าการปกครองเป็นการสร้างให้สังคมสงบเรียบร้อยในประเด็นนี้ท่านคงจะมองไปที่การปกครองเป็นการใช้อำนาจกฎหมายจึงถือให้เป็นข้อบังคับและควบคุม การปกครองและกฎหมายจึงต้องทำหน้าที่ทั้งสองด้านพร้อมๆ กันไปคือทั้งส่งเสริมคนดี และกำจัดคนร้ายแต่ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องมีจุดเน้นที่การสร้างและส่งเสริมคนดีเป็นสำคัญเพราะวิถีทางนี้ เป็นแนวทางที่สร้างสรรค์เป็น

แนวทางที่มุ่งพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้าไปสู่ความดีงามยิ่งๆ ขึ้นไป

4. สรุป

จุดเด่น: หนังสือเรื่อง นิติศาสตร์แนวพุทธของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ที่รจนาจึงเป็นงานเขียนที่คอยเสนอแนวคิดในการใช้กฎหมายและการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติที่ต้องมีความเอื้อเพื่อและเหมาะสม สำหรับยังนำเสนอการปกครองมนุษย์ที่จะได้ดีที่สุดในทุกสังคมนั้น จะต้องมิวินัยหรือกฎหมายที่มีพื้นฐานบทบัญญัติทางศาสนาเป็นเครื่องควบคุมหรือจัดระเบียบสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ทั้งนี้เนื่องจากข้อบัญญัติทางศาสนาเป็นหลักปฏิบัติในฐานะเป็นรากฐานของการจัดระเบียบสังคมให้เป็นระบบเป็นรากฐานของกฎหมายของแต่ละสังคมในพระพุทธศาสนา วินัย จึงอาจกล่าวได้เป็นศีลขั้นพื้นฐานสำหรับทุกคนเพื่อไต่เต้าไปหาความดีงามสูงสุดในพระพุทธศาสนาดังนั้นแนวคิดของนิติศาสตร์แนวพุทธของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) จึงมีหลาย

ระดับตามจุดประสงค์เป็นพื้นฐานในการศึกษาและเป็นวินัยของสังคมชาวบ้านและเป็นวินัยส่วนบุคคลด้วยถือเป็นกฎหมายในอุดมคติมีความประสงค์มุ่งขัดเกลาจิตใจและสามัคคีธรรมสำหรับบุคคลผู้เข้าถึงความดีงามในทางศาสนา นอกจากนั้นนิติศาสตร์แนวพุทธยังถือเป็นฐานของการบัญญัติกฎหมายปกครองสังคมอุดมคติอีกด้วยทั้งในแง่บุคคลเพราะใช้ปกครองตนเองเพื่อชำระพฤติกรรมของตนและชำระทางไปสู่สวรรค์และนิพพานตามหลักศาสนาและในแง่ของสังคมเพราะสังคมจะสงบสุขได้ต้องมีมาตรฐานทางศีลธรรม

ในจุดที่อยากนำเสนอ นั้น ผู้วิจารณ์เห็นว่าการนำเสนอกฎหมายอันหลักกฎธรรมชาติดีเกี่ยวข้อง เชื่อมโยงหรือเป็นพื้นฐานของชีวิตดูมีความโดดเด่น จึงเป็นหนังสือที่ควรอ่านเพื่อประเทืองปัญญา เป็นหนังสือเล่มไม่ใหญ่จนเกิดความเบื่อหน่าย สมควรอย่างยิ่งที่จะยืมอ่านในเวลาว่าง หรือผ่อนคลาย ถ้าหนังสือเล่มนี้จะมีการแปลเป็นนานาชาติก็จะดีเพราะจะเป็นประโยชน์ทั้งไทยและต่างชาติ

References

- Buddhadasa Bhikkhu. (2003). *Dhammic Socialism*. Bangkok : Health Publishing House.
- Buddhadasa Bhikkhu. (2006). *Dharma and politics*. Bangkok : Petchprakai Publishing.
- Bunthirirawat, T. (2000). *Phutthasat Phikkhu with the theory of socialism, in the world crisis Buddhism*. Bangkok : Mahidol University.
- Phra Prom Kunaporn (P.A. Payutto). (2007). *Buddhist Law*. Bangkok : Beautiful Printing Company Limited.
- Phra Prom Kunaporn (P.A. Payutto). (1997). *Thammanoon Life*. Bangkok : Religious Printing Factory.